

Vrienden van het
Koninklijk Nederlands
Instituut te Rome

Nieuws

NIEUWS VAN HET BESTUUR

Schrijf deze datum vast in uw agenda:

VRIENDENDAG
zaterdag 22 juni 2024

Cari Amici,

De lente is weer volop in aantocht en we hebben weer een goedgevulde nieuwsbrief voor u samengesteld!

In januari is Laura Overpelt aangetreden als het nieuwe hoofd Kunstgeschiedenis. Verderop in de nieuwsbrief vertelt zij meer over haar onderzoek en wat zij de komende jaren in Rome hoopt te bereiken. Verder is er aandacht voor een nieuw onderzoeksproject naar de klassieke modellen van het vroegmoderne kolonialisme en deelt Demi Storm haar (succesvolle!) ervaringen als bursaal. Onze voorzitter verkent één van de kunstkamers, Janet Mente verschaft ons de interessante levensloop van Godefridus Johannes Hoogewerff en Jan Bernard Gijsman deelt zijn fascinerende zoektocht door het (foto)archief van Adriaan Luijdjens.

Daarnaast zijn we erg blij dat Stijn Timmermans begin dit jaar is toegetreden tot het bestuur van onze stichting. Stijn is oud-Ambassadeur en zal zich onder andere bezighouden met onze nieuwsbrief en sociale media. Ook hij stelt zich hier aan u voor.

Tot slot is het bestuur de afgelopen maanden ook druk bezig geweest met de eerste stappen rond de organisatie van de Dag van Rome, die op 22 juni in Amsterdam zal plaatsvinden. Wij organiseren deze dag in plaats van de traditionele Vriendendag samen met het KNIR, de KNIR-Ambassadeurs, het tijdschrift *Roma Aeterna* en de Werkgroep Italiëstudies. Aan het einde van de nieuwsbrief lichten we alvast een tipje van de sluier op – noteer de datum alvast in uw agenda!

Namens het bestuur,

Joost Snaterse

Stichting Vrienden van het Koninklijk Nederlands Instituut te Rome

Secretaris: Charlotte van Emstede | Singel 76 | 3112 GR Schiedam

Ledenadministratie: vrienden.knir leden@gmail.com

IBAN: NL18INGB0001587683 BIC: INGBNL2A t.n.v. St. Vrienden van het Nederlands Instituut te Rome

De gedrukte versie van de Nieuwsbrief is geregistreerd onder nummer p-ISSN 2214-4099,
de digitale versie onder nummer e-ISSN 2667-1522.

NIEUW BESTUURSLID: STIJN TIMMERMANS

Beste Vrienden, mijn naam is Stijn Timmermans en graag stel ik mezelf aan u voor als nieuw bestuurslid van de stichting Vrienden van het KNIR. Ik studeerde Griekse en Latijnse Taal en Cultuur (BA) en Oudheidstudies (MA) aan de Radboud Universiteit in Nijmegen. Mijn voorliefde voor de Eeuwige Stad ontwikkelde zich al in een vroeg stadium van mijn middelbare schooltijd, maar het was de zomer van 2018 dat ik voor het eerst kennismakte met het Instituut. Ik nam destijds als student deel aan de zomercampagne van het archeologische onderzoeksproject *Mapping the Via Appia* van de RU.

Verskillende verblijven aan het KNIR volgden: voor bovengenoemd project, maar ook voor deelname aan de cursussen *Roma Caput Mundi* en *Latin Epigraphy on Location*. Twee jaar ben ik vervolgens actief geweest als KNIR-Ambassadeur op mijn *alma mater*, waarvoor ik het Instituut onder de aandacht mocht brengen van studenten en onderzoekers en daarnaast betrokken was bij de organisatie van het evenement *De Nacht van Rome*. Nu ik ben afgezwaaid als Ambassadeur ben ik zeer verheugd dat ik sinds januari 2024 actief mag zijn in het bestuur van de Vrienden en mij weer kan inzetten voor het Instituut. Ik zie ernaar uit om mijn bijdrage te leveren aan het bestuur en om vele Vrienden te ontmoeten, in Rome of tijdens de verschillende activiteiten van de KNIR-Community.

Stijn Timmermans

NIEUW KNIR-STAFSLID KUNSTGESCHIEDENIS: LAURA OVERPEIT

Toen ik in november 2016 in het kader van mijn promotieonderzoek op het KNIR verbleef, ontstond een droom om op een dag de rol van hoofd Kunstgeschiedenis te kunnen vervullen. Sinds januari 2024 is dit werkelijkheid geworden en kijk ik er ontzettend naar uit in de komende jaren een positieve en zinvolle bijdrage te leveren aan het Instituut.

Ik behaalde de Bachelor Kunstgeschiedenis 300-1800 en de Onderzoeksmaster Geschiedenis van de Beeldende Kunst 300-1800 aan de Vrije Universiteit in Amsterdam. Tijdens mijn studie specialiseerde ik mij in de werkplaatspraktijk van schilders in de vroegmoderne tijd, met bijzondere aandacht voor Italië in de zestiende eeuw. In mijn promotieonderzoek zette ik deze lijn voort. In mei 2022 promoveerde ik aan de faculteit Cultuurwetenschappen van de Open Universiteit in Heerlen bij prof. dr. Paul van den Akker. In mijn proefschrift, *“By a Single Painter”*: *The Organization and Representation of Giorgio Vasari’s Decorative Projects in the Palazzo Vecchio in Florence*, staat de opmerkelijke discrepantie centraal tussen de dagelijkse werkpraktijk van Giorgio Vasari en de manier waarop hij daarvan getuigenis heeft afgelegd in geschreven en visuele bronnen. Terwijl hij met een variabel team van assistenten werkte,

wordt zijn plafond in de Sala Grande van het Palazzo Vecchio in Florence beschreven als “wonderbaarlijk omdat het door één schilder in ontzettend weinig tijd is gemaakt”. Mijn onderzoek biedt zowel nieuwe inzichten op het gebied van de complexe organisatie van de zestiende-eeuwse kunstenaarswerkplaats en de machtsverhoudingen tussen kunstenaars, opdrachtgevers en ‘cultureel makelaars’ in Florence en Rome, alsook in de aard, oorsprong en intentie van de gebruikte bronnen. Dit individuele project werd gefinancierd vanuit het programma ‘Promoties in de geesteswetenschappen’ van NWO. In mijn periode aan het KNIR zal ik onder andere werken aan een publiekseditie.

In mijn verdere onderzoek aan het KNIR wil ik mij gaan richten op de leerpraktijk van kunstenaars in de vroegmoderne tijd. Hierbij zal ik speciale aandacht vestigen op ‘Rome als leerschool van de wereld’. Dit zal leiden tot beter inzicht in de daadwerkelijke leerpraktijk van beeldend kunstenaars en aanverwante beroepen in de vroegmoderne tijd. De focus ligt op intentionele en

toevallige kruisbestuivingen in of vanuit Rome tussen individuen, ambachten en culturen in de creatieve industrie en de gevolgen hiervan voor o.a. stijl, techniek, materiaalgebruik en werkmethode.

Werkplaatspraktijk, kunstenaars die tijdelijk naar Rome komen om er te leren en te werken en bronnenonderzoek zullen ook de rode draden zijn in het onderwijs dat ik op het KNIR zal verzorgen. Zo ontwikkel ik een cursus voor Master- en PhD-studenten met de titel *The Art of Making: Workshop Practice in the Early Modern Period*, waarin de verschillende onderzoeksmethoden om meer te weten te komen over materiaal, techniek en werkplaatsorganisatie aan bod zullen komen. Daarnaast zal ik in de succesvolle minor Rome-Florence voor derdejaars bachelorstudenten een bijdrage leveren door te focussen op Artists in Residence in Rome in de periode tussen 1500 en 2000. Naast deze twee vaste cursussen, wil ik graag een seminar over paleografie en archiefstudies van de vroegmoderne tijd in Italië ontwikkelen en ben ik in gesprek met enkele collega's om een verdiepende cursus over kunst op papier te maken.

Eén van mijn andere ambities voor de komende periode is om aandacht te besteden aan G.J. Hoogewerff, die precies honderd jaar geleden directeur werd van het Instituut en dat tot 1950 bleef. Het waren roerige tijden, waarin deze bijzondere man een belangrijke rol heeft gespeeld voor de Nederlandse en Italiaanse (kunst-)geschiedenis. Mijn streven is om eind 2024 een congres te organiseren, als aftrap voor een uitgebreider project waarin de geschiedenis van ons eigen Instituut onder de loep zal worden genomen vanuit diverse invalshoeken en hedendaagse inzichten.

Namens de wetenschappelijke staf zal ik de externe communicatie van het Instituut gaan coördineren. Dit betekent ook dat ik contactpersoon zal zijn voor onze Vrienden en de Ambassadeurs. Ik kijk ernaar uit velen van u te ontmoeten bij onze activiteiten, bijvoorbeeld op de Dag van Rome op 22 juni!

Laura Overpelt

BEURSPERIODE AAN HET KNIR: DEMI STORM

Toen ik in mei 2023 mijn beursaanvraag verstuurde naar het Koninklijk Nederlands Instituut Rome had ik de uitkomst nooit kunnen dromen. Dat had verschillende redenen. Zo diende ik mijn aanvraag in met het idee dat ik mijn PhD-voorstel zou uitschrijven waarin ik de focus wilde leggen op de ervaringen van vrouwen uit niet-elitaire lagen van de Romeinse samenleving door middel van het bestuderen van *defixiones* (vervloekingstabletten). Mijn interesse voor dit onderwerp was aangewakkerd tijdens het schrijven van mijn masterscriptie aan de Radboud Universiteit. Goed, een klein beetje achtergrondinformatie om te plaatsen met welk idee ik mijn aanvraag indiende.

Op het moment dat ik vertrok naar Rome, halverwege oktober, was er een hoop veranderd. De significantste verandering was het vrijkomen van een vacature aan de RU: *PhD Candidate Migrant Experiences of Space and Time in the Roman Empire*. De deadline was eind oktober, dus de dag nadat ik was aangekomen ben ik gelijk de bibliotheek van het KNIR ingedoken en na verschil-

VRIEND ZIJN, VRIEND BLIJVEN!

Zoals u weet, worden de activiteiten van de Stichting mogelijk gemaakt door uw jaarlijkse bijdragen. We hopen dan ook dat u, als u nog niet betaald heeft, uw bijdrage voor dit jaar zo spoedig mogelijk wilt overmaken op rekening:

NL18INGB0001587683 (BIC: INGBNL2A)

**t.n.v. Stichting Vrienden van het
Koninklijk Nederlands Instituut te Rome**

De minimum bijdrage bedraagt € 25 voor volwassenen en € 35 voor echtparen of samenwonenden. Voor studenten geldt het aangepaste tarief van €17,50 per jaar. Vindt u het vervelend elk jaar opnieuw de administratie hierop bij te houden? Dan zou u kunnen overwegen een automatische overschrijving in te stellen.

Hartelijk dank!

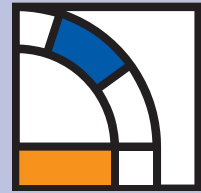
P.S. Twijfelt u of u uw bijdrage al heeft overgemaakt? Neemt u gerust even contact op via: vrienden.knir.leden@gmail.com.

NIEUWSBRIEF VOORTAAN DIGITAAL ONTVANGEN?

Als Vriend van de Stichting ontvangt u twee keer per jaar een papieren Nieuwsbrief op de deurmat. Wilt u de Nieuwsbrief voortaan liever digitaal ontvangen, als mooi opgemaakt pdf-document? Dat kan! Stuur dan een bericht naar vrienden.knir leden@gmail.com met als onderwerp 'Nieuwsbrief digitaal'.

Vermeld in het bericht op welk e-mailadres – of e-mailadressen in het geval van lidmaatschap voor echtparen of samenwonenden – u de digitale Nieuwsbrief wenst te ontvangen.

**Vrienden van het
Koninklijk Nederlands
Instituut te Rome**

lende gesprekken met mede-beursalen, Susanna de Beer en vrienden thuis, lag er eind oktober een onderzoeksvoorstel waarmee ik solliciteerde op de bovengenoemde vacature. Toen was het afwachten!

Een aantal dagen later ontving ik een mail met daarin een uitnodiging voor een sollicitatiegesprek eind november. Wat was ik blij om deze mail te ontvangen, want na twee eerdere PhD-sollicitatiepogingen waarbij ik niet was uitgenodigd op gesprek, was ik nu een stapje dichterbij. Als voorbereiding op dit gesprek werd mij gevraagd een uitgebreider onderzoeksvoorstel en een planning aan te leveren. Dus opnieuw spendeerde ik mijn dagen in de bibliotheek en had ik verschillende vruchtbare gesprekken met de mensen om mij heen. Verder waren Eline Verburg, Louis Verreth en Susanna zo lief om met mij een oefensollicitatiegesprek te houden en kon ik tijdens mijn *KNIR Debate* mijn ideeën en twijfels voorleggen aan een groep mensen met verschillende (onderzoeks)achtergronden.

Daarna brak de dag aan waarop het sollicitatiegesprek plaatsvond. Op de tweede verdieping van het KNIR werd er geklust en daarom mocht ik in het kantoor van Rita Landeweerd zitten. Best een imposante plek om te zijn voor een sollicitatiegesprek! Super zenuwachtig was ik om voor de commissie te verschijnen die ochtend eind november. Na het gesprek belde ik met mijn zusje en ouders om te zeggen dat ik het had overleefd, maar dat ik mijzelf niet zou aannemen op basis van het gesprek. De rest van de dag voelde enigszins doelloos. Op een gegeven moment had ik de moed bij elkaar geraapt om boodschappen te gaan doen, want ook die dingen moeten gebeuren en vrolijken mij wel op. Toen ik in de Tigre stond, ging mijn telefoon: een Nederlands nummer dat ik niet in mijn contactenlijst had. Ik hoorde de stem van Miriam Groen-Vallinga en ze vroeg of ze gelegen belde. Daar stond ik tussen de pasta en passata, terwijl *(I Just) Died in Your Arms* van Cutting Crew werd gedraaid op de supermarktradio, en Miriam zei dat de commissie mij had gekozen. Blijdschap, opluchting, ongeloof! Omdat ik toch in de supermarkt was, kon ik gelijk wat lekkers meenemen om het te vieren.

Op mijn weg terug naar het KNIR belde ik opnieuw met mijn zusje en ouders en ook met mijn opa en oma om het goede nieuws te vertellen. Daarna ben ik naar de bibliotheek gegaan met de koekjes en vertelde ik het de mensen daar. Wat was dat een onvergetelijk moment. 's Avonds zijn Eline, Louis, Claudia Minchilli en ik uit eten geweest om het te vieren. Dat is misschien wel het mooiste aan het KNIR. De mensen die je leert kennen. De mensen met wie je in zo een korte tijd een heel bijzondere band opbouwt, want naast de uren in de bibliotheek heb ik heel veel prachtige plekjes van Rome (en ook daarbuiten!) mogen zien met deze mensen. Je leeft met elkaar mee, je leert van elkaar. Lachen en huilen; het hoort er allemaal bij. Deze mensen, waarvan er slechts een handjevol bij naam zijn genoemd, hebben een enorme indruk op mij achtergelaten en ik ben ontzettend dankbaar dat ik hen op het KNIR heb leren kennen. En ook nu we allemaal weer ons 'normale' leven hebben opgepakt, maken zij een deel van mijn leven uit, door middel van appjes en al dan niet spontane ontmoetingen.

Ik kijk met veel plezier terug op de acht weken die ik op het KNIR heb mogen doorbrengen. Het was magisch. Ik heb zoveel geleerd van anderen en over mijzelf. Heel dankbaar ben ik voor de mooie mensen die deel zijn geworden van mijn leven. Daarnaast kan ik niet wachten om in april te beginnen als promovendus onder de begeleiding van Miriam, Anna Geurts en Olivier Hekster. Mijn leven is aan het veranderen en daar kijk ik naar uit.

A View of Savannah as it stood on the 29th of March 1734 door Peter Gordon.

NIEUW ONDERZOEKSPROJECT: 'SETTLER COLONIAL PARADIGMS'

Per 1 januari van dit jaar is ons nieuwe KNIR-RUG-onderzoeksproject gestart met de titel *'Settler Colonial Paradigms: Classical Receptions – Territoriality - Legality – Indigeneity'*. Dit interdisciplinaire onderzoeksnetwerk maakt deel uit van de bredere KNIR-onderzoeksagenda naar Rome in de wereld, en wereld in Rome, waarin kolonialisme en imperialisme al een belangrijke rol spelen. Dit specifieke deelproject is mogelijk gemaakt door het CvB van de RUG. Met dit project willen wij kolonisatieprocessen vanuit een langetermijnperspectief onderzoeken en richten ons daarbij vooral op de rol van klassieke modellen, en de (vroeg)moderne bestudering daarvan, in het activeren en legitimeren van koloniale denkkaders en praktijken. Het netwerk streeft ernaar terugkerende patronen in territoriale organisatie, juridisch bestuur en identiteitsdiscours in koloniale samenlevingen door de geschiedenis heen te onthullen. Dat doen we door experts uit verschillende vakgebieden, waaronder geesteswetenschappen, sociale wetenschappen, recht en geowetenschappen, te verbinden, en wel in het KNIR. In de komende drie jaar zullen verschillende activiteiten in dit kader worden ontplooid. Hieronder vallen workshops, interdisciplinaire cursussen en een internationale conferentie. Daarnaast is Dinah Wouters als postdoc aangesteld om onderzoek te doen naar de rol van de klassieke traditie in het Nederlandse kolonialisme van de 17e eeuw.

In de aanloop naar de officiële start van dit project werd in november 2023 al een productieve brainstormsessie gehouden op het KNIR, waarbij de leden van het kernteam een onderzoeksagenda en activiteitenplan hebben opgesteld. De eerste workshop staat gepland van 17 tot 21 juni 2024 en zal de toepasbaarheid van recente theoretische ontwikkelingen op het gebied van "settler colonialism" in verschillende disciplines verkennen. Deelnemers zijn onder meer wetenschappers op het gebied

van (Oude) Geschiedenis, Amerikaanse studies, Midden-Oosten studies, Internationale Betrekkingen en Mediastudies. De daaropvolgende workshops zullen zich richten op meer specifieke onderwerpen, zoals het gebruik van klassieke modellen in (vroeg)modern kolonialisme; Romeins recht in Nederlands kolonialisme; territoriale strategieën en landbezit in koloniale projecten, en de invloed van kolonisatie in het postkoloniale tijdperk. Het project zal worden afgesloten met een groot internationaal congres in 2026.

Jeremia Pelgrom

Ik ben Dinah Wouters en de komende drie jaar zal ik als postdoctoraal onderzoeker onderzoek doen voor dit project. Ik ben gepromoveerd op Latijnse literatuur. Wat mij vooral boeit, is hoe literaire vormen kennis construeren in uitwisseling met filosofische, theologische en intellectuele discours. Eerder heb ik onderzoek gedaan naar het gebruik van allegorie door de twaalfde-eeuwse profeet Hildegard van Bingen en naar de invloed van humanistisch Bijbels drama uit de Lage Landen via transregionale circulatie in de zestiende en zeventiende eeuw. In dit nieuwe project richt ik me op koloniale paradigma's en praktijken van de zeventiende-eeuwse Nederlandse Republiek - een cruciale periode die wordt gekenmerkt door de snelle opkomst van de Republiek als imperiale machtsfactor. Hoe gingen intellectuelen, pedagogen, beleidsmakers en pamfletschrijvers om met Bijbelse en klassieke kennis bij het ontwikkelen en debatteren van hun ideeën over handel, kolonialisme, slavernij en imperium? Latijnse bronnen hebben minder aandacht gekregen dan hun Nederlandse tegenhangers, maar ze getuigen vaak van een directe omgang met Romeinse politieke en juridische discoursen. Mijn onderzoek zal licht werpen op enkele gevallen waar theoretische constructies en ideologische principes samenkomen met praktisch beleid. Zo ben ik op dit moment een vertaling aan het maken van een zeventiende-eeuws commentaar op Romeinse teksten over landmeten en kolonisatie. De auteur, Willem Goes, was zelf een tijdje directeur bij de VOC en verkeerde in de hoogste politieke kringen. De vraag is welke rol hij zag weggelegd voor zijn hooggeleerde traktaat in het opbouwen van overzeese macht door de Republiek.

Dinah Wouters

'NON FRUSTR': GODEFRIDUS JOHANNES HOOGEWERFF (1884-1963), SCHOLAR AND BIBLIOPHILE

In 1909, while in his mid-twenties, G.J. Hoogewerff came to the Dutch Institute in Rome as a student at the University of Utrecht to carry out archival research on Dutch artists and scholars in Italy. He received his doctorate in 1912, with a dissertation on Dutch painters entitled *Nederlandsche schilders in Italië in de XVIe eeuw: geschiedenis van het Romanisme*¹.

Hoogewerff continued his career inside the newly-opened institute, covering various functions before officially becoming director in 1924. He remained at the helm of the institute until 1950 - thus he was responsible for the institute during the difficult and turbulent years of the *Era Fascista* and the Second World War.

As a parenthetical comment, it is interesting to note that much information in the Netherlands about Rome and Italy dating from this period originated with the personnel of the institute. Hoogewerff was a regular correspondent for the

¹ *Biografisch Woordenboek van Nederland II* (Amsterdam, 1985) 241-243.

Dutch newspaper *Algemeen Handelsblad*. Furthermore, he acted as a secret and confidential correspondent for the *Nationaal Bureau voor Documentatie over Nederland* from 1919-1935², writing not only about the reception of the Netherlands in Italy but also reporting about Italian internal and political affairs. Hoogewerff's private assistant, Adriaan Luijdjens, was also a journalist for the *Handelsblad* and then later for the *Nieuwe Rotterdamsche Courant*. H.M.R. Leopold, archaeologist at the institute, had been a Rome-based contributor to the *Handelsblad* as well as to other periodicals since the early 1900s. It is safe to say then that Hoogewerff and his staff played a role, not only in academic matters but also in cultural and political affairs in these years.

During Hoogewerff's directorship, the stately Renaissance-styled building that now houses the institute was designed and constructed by the architects Jan Stuyt and Gino Cipriani, and was inaugurated in the presence of Mussolini in the spring of 1933. It is believed that Hoogewerff may have influenced the design of the building of the institute – it is certain however that Hoogewerff influenced the vision of

the institute, its organization and policy, and this affected its short and long-term future. He added the art history department and regulated and reinforced the three main disciplines of the institute which still exist today, i.e. archaeology, history, and art history. The educational aspect of the institute became more prominent under his guidance with courses and tours, and the institute became more active in the Roman and Italian academic communities. The number of publications emanating from the institute increased³.

When entering through the main door at the KNIR, one cannot help but notice the bronze bust portraying a rather severe Hoogewerff. In 1957, the institute's director, Poelhekke, commissioned this work from the *Prix de Rome* winner Ek van Zanten⁴ as a tribute to Hoogewerff who was, by then, already retired and living in Florence. Despite the severity of the expression, it is a rather intimate portrayal. Hoogewerff is shown with his hand closed in a book as if he had been disturbed in a moment of reading and was waiting to be alone again to resume this task. It is a very fitting portrait as Hoogewerff was certainly a prolific writer as well as a bibliophile and owner of a respectable library.

Hoogewerff wrote in various languages and published, mainly in Italy, the Netherlands, France, Belgium, and Germany. He is the author, alone or in tandem, of hundreds of articles, books, and scholarly works, primarily in art history but also in history and literature⁵. He networked and corresponded widely with many writers, academics, and institutions such as Boëthius, Panofsky, the *Enciclopedia Italiana*, and the *Accademia di S. Luca*. He also participated in the organization of exhibitions, including the 1928 exhibition of Northern Dutch painting at the *Galleria Borghese* of which there are some postcards in the Luijdjen's Collection.

Hoogewerff also published poetry under the pseudonym A.E. Drijfhout, a name he used for his less official works; some of these were printed in *Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift*. To encourage, and promote the graphic artist M.C. Escher, who was going through a difficult time professionally, Hoogewerff suggested making an emblem book together. Thus, in the work entitled *XXIV Emblemata: dat zijn zinne-beelden* as published in 1932, Escher's woodblock prints are accompanied by "Drijfhout's" aphorisms

² Floris Meens, "Let op: het wordt hier Mexico: Godefridus Johannes Hoogewerff en het fascistische Italië" *Amore Romae*, maart 2008.

³ *Mededeelingen van het Nederlands Historisch Instituut te Rome, 1909-1950*.

⁴ Ek van Zanten and Yvonne Zeylstra in a conversation with Janet Mente on March 15, 2023. Van Zanten said that Hoogewerff was nervous during the sitting and that he suggested that Hoogewerff hold a book in his hands in order to feel more relaxed. On a parenthetical note, Ek van Zanten also confirmed that Hoogewerff did not harbor fascist sympathies.

⁵ Pieter Singelenberg "Bibliografie van de geschriften van prof. Dr. G.J. Hoogewerff" *Mededeelingen van het Nederlands Historisch Instituut te Rome* 31 (1961): 23-45.

and poems. *Spinrag*, another work by Escher published in *Halcyon: tijdschrift voor boek-, druk- en prentkunst*, was also accompanied by a poem by "Drijfhout".

Both as a scholar and a bibliophile, Hoogewerff was very concerned about the Institute's library and its collection. Like directors before him, he was worried about the low budget for purchases and was very good at actively campaigning for donations. He was not successful however in getting the professional academic librarian he desired on his staff. He requested for this position in 1930 and again in 1939, but to no avail⁶. During his directorship, many rare books were acquired for the institute's library. He was also knowledgeable about other libraries in Rome and was responsible for the publication of the *Guide-manuel des bibliothèques de Rome* in 1932.

Hoogewerff himself had a respectable private library which included many of his publications, his father's books and writings, and his mother's cookbooks. A majority of his own books were bound in Varese paper or what is known as "fantasy paper", with a variety of colors and small patterns. Most of his books carry his ex-libris with the motto "*Non Frustra*"⁷ which depicts an Italian landscape seen from the portico of a Tuscan-styled temple. Many books from his private library were donated to the institute and 13 crates of his books were purchased upon Hoogewerff's death.

The KNIR library has been active in the past years in the daunting task of acquiring all of Hoogewerff's writings and making a special collection of his works. In honor of the 100th-year anniversary of the outset of his directorship, the KNIR also plans to host a conference about him.

Janet Mente

⁶ Hans Cools and Hans de Valk, *Institutum Neerlandicum MCMIV-MMIV: Honderd jaar Nederlands Instituut te Rome* (Hilversum: Verloren, 2004).

⁷ I presume the motto of Hoogewerff's ex-libris comes from Cicero's *De Senectute* "...quoniam ita vixi, ut non frustra me natum existimem", ...since I lived in a way that I do not believe to have been born in vain.

HET FOTOARCHIEF VAN ADRIAAN LUIJDJENS

In de zomermaanden is in de Bibliotheek van het KNIR voor de vierde maal een twaalfstal foto's te zien, afkomstig uit een verzameling, bijeengebracht door Adriaan Luijdjens in de vorige eeuw en na diens dood in 1991 overgedragen aan het Instituut. Adriaan H. Luijdjens, geboren in Rotterdam in 1900 en sinds 1925 wonend in Rome in Palazzo Poli pal achter de Fontana di Trevi, was namelijk de privé-secretaris van de Directeur van het Nederlands Historisch Instituut (het latere KNIR) G.J. Hoogewerff in de jaren 1926-1941.

Na de dood van Luijdjens is de verzameling van ruim 400 foto's en een vijftienhonderdtal ansichtkaarten en zijn papieren archief achtergebleven in het Nederlands Instituut. Sindsdien zijn de foto's en ansichtkaarten in een aantal dozen bewaard in één van de kelderkasten van het KNIR. Hieraan is tot voor kort weinig aandacht gegeven. Het papieren dossier is vanuit het KNIR grotendeels overgedragen aan het voormalige Persmuseum en is nu opgenomen in het Archief van het Internationale Instituut voor Sociale Geschiedenis in Amsterdam.

De verzameling foto's is zeer divers. Enerzijds betreft het afbeeldingen, uit ongeveer de periode 1890-1930, van belangrijke monumenten uit de Antieke Oudheid en daarnaast reproducties van schilderijen en beeldhouwwerk, te zien in Italiaanse musea, gemaakt door indertijd bekende fotografen als onder meer de Fratelli Alinari uit Florence, en Anderson, Moscioni en Adolfo Porry-Pastorel uit Rome.

Anderzijds gaat het om werk van onbekende fotografen uit het Archivio Fotografico Nazionale en het Istituto Nazionale L.U.C.E., die eveneens bezienswaardigheden in diverse Italiaanse steden laten zien.

Ook in de verzameling is fotowerk aangetroffen aangaande specifieke gelegenheden, als b.v. de presentatie van het Vaandel van de diverse Contrada's tijdens de Palio in Siena aan het begin van de vorige eeuw, de werkzaamheden van de filmregisseur Luchino Visconti en de Biënnale in Venetië in de jaren '30. Tot slotte bevat de collectie foto's en bijbehorende negatieven, gemaakt door Luijdjens zelf her en der in Italië en in Noord-Afrika.

De enorme hoeveelheid ansichtkaarten bevat beeldmateriaal aangaande opnieuw belangrijke monumenten en kunstwerken in Italië, maar ook verder in Europa. En ook zijn er afbeeldingen van onder meer traditionele kledij, processies en volksgebruiken.

Daarmee is deze esthetisch mooie verzameling niet alleen van belang vanuit (kunst-)historisch perspectief, maar ook vanuit sociologisch oogpunt. Het biedt een blik op de samenleving van toen.

Niet duidelijk is waarom Luijdjens dit alles bijéén heeft gebracht. Mogelijk is het materiaal verzameld om gebruikt te worden door Professor Hoogewerff. Voor colleges? Ter verluchting van zijn artikelen en boeken? Een aanwijzing hiervoor zijn de frequent aanwezige aantekeningen achterop de foto's waar uitsnedes aangegeven worden: 'zoveel cm. breed, zoveel cm. hoog'. Mogelijk ook bedoeld voor de krant. Immers, Luijdjens was vanaf de jaren '20 de correspondent voor *Het Algemeen Handelsblad* en de *Nieuwe Rotterdamsche Courant*. Hoe dan ook, zeker voor zijn eigen genoegen! Bladerend door zijn papieren archief in Amsterdam – privécorrespondentie, 'autobiografische geschriften' – en bij lezing ervan is geen aantekening gevonden aangaande de reden van het verwerven van de foto's en Ansichtkaarten of de vermelding van een aankoop. Het blijft dus gissen naar het wáárom.

Curieus is een foto waarop een nobel ogend echtpaar zichtbaar is, dat achter lange tafels langs loopt, waaraan jongens in gestreepte shirts zitten te eten. Achterop luidt de beschrijving ervan door Luijdjens: "Bezoek van H.M. Koningin Juliana aan Rome. H.M. had mij verzocht een feestelijk dinertje te organiseren voor alle Nederlandse kinderen in Rome, één dag voor de jongens en de volgende dag georganiseerd door de echtgenote van de Ambassadeur voor de meisjes. H.M. en de Prins Gemaal bezoeken met mij het jongensdiner-tje. H.M. voorafgegaan door mij, gevolgd door de Prins-Gemaal bezoekt het "jongensdiner-tje". Maar aangezien volgens velen dit níét Juliana en Bernhard lijken te zijn, hebben wij deze foto voorgelegd aan de Rijksvoorlichtingsdienst. Het antwoord luidde: 'Mijn collega en ik herkennen hier geen Prinses/Koningin Juliana of Prins Bernhard. Op deze foto staan zij niet.' Wie het weet, mag het zeggen...

Na eerdere kleine exposities met als thema respectievelijk Rome, Lazio en San Nicola, wordt in de Bibliotheek opnieuw een twaalftal zwart-wit foto's tentoongesteld, nu van zogenaamde 'portabandiera' (dragers van vaandels van de diverse wijken/contrade in Siena, die met elkaar strijden tijdens de Palio). Deze twaalf foto's zijn gestuurd naar de even zovele musea in Siena, die ieder hun eigen wijk/contrada vertegenwoordigen, om meer informatie te verkrijgen. Duidelijk is geworden, dat de foto's gemaakt zijn rond 1900-1910 door een onbekende fotograaf. Van één portabandiera, die van de contrada 'Torre', is de naam bekend: Giulio Nepi. Hij ging naar Rome voor de begrafenis van Koning Umberto I in 1900 en droeg bij deze gelegenheid het kostuum op de foto, dat ontworpen is in 1879. Bovendien wordt er ditmaal ook een zevental Ansichtkaarten in kleur uit een serie ('I 17 Paggi delle Storiche Contrade di Siena') getoond, gepubliceerd in 1910.

Tot slot, inmiddels is in het afgelopen jaar de collectie foto's geïnteriseerd en beschreven in een databestand. In de toekomst zullen de foto's gescand worden, en worden ze toegankelijk voor eenieder op de website van het KNIR. Een beschrijving van de Ansichtkaarten is sinds kort gestart.

Met dank aan Janet Mente, Diana Giofrè en Angelo Coccarelli,

Jan Bernard Gijsman, vrijwillig medewerker Bibliotheek

Herman Posthumus, *Landschap met Romeinse ruïnes*, 1536, Prinselijke verzamelingen Liechtenstein, GE 740.

DE KUNSTKAMERS VAN HET KNIR

Als door een reuzenhand uitgestrooid, liggen imposante ruïnes, beeldfragmenten en bewerkte steenbrokken verspreid in een heuvel landschap. Kleine mensfiguren, veelal van het onderzoekende soort, verlevendigen het wat woeste landschap. Deze wat curieuze maar charmante scène tooit een wand van kamer 4 op de gastenverdieping van het KNIR. Liggend op bed kan de tijdelijke bewoner van deze kamer zich werkelijk omgeven wanen door deze varia aan oudheden.

Herman Posthumus, geboren als Herman Postma in het vlakke Oostfriesland, is de maker van dit exotisch aandoende schilderij in olieverf op doek uit 1536 dat bewaard wordt in de prinselijke collecties van de vorsten van Liechtenstein. Na mogelijk in Utrecht te zijn opgeleid als schilder in de omgeving van Jan van Scorel trok hij midden 20 naar Italië om in 1536 Rome te bereiken en daar deel uit te maken van de kolonie succesvolle schilders uit de Lage Landen. In de rekeningen voor de realisatie van de triumfalia voor de Blijde Inkomst van Karel V in Rome in datzelfde jaar komt een 'maestro Ermanno e compagni fiamminghi' voor.

Dat Herman zich in goed Nederlands gezelschap bevond, blijkt ook wel uit een meer verrassende archeologische bron. In het beschilderde pleister van een muur van de Domus Aurea, de ondergrondse ruimtes van het voormalige paleis van Keizer Nero, krasten drie Nederlanders rond diezelfde tijd hun naam. In de vroege zestiende eeuw werden deze *grotte* van de Colle Oppio herontdekt en door vele schilders bezocht als inspiratiebron. Op de muur van een van de vertrekken lieten 'Her Postma', Maarten van Heemskerck en Lambert Sustris uit Amsterdam hun naam achter. De drie schilders moeten in 1536 voor Van Heemskercks vertrek naar Amsterdam samen de ondergrondse spelonken verkend hebben. Dat dit bezoek grote indruk achterliet, blijkt wel uit het schilderij van Posthumus. Op de voorgrond van zijn landschap zien we op liefst vier inkijkjes in rijk beschilderde onderaardse ruimtes. Op de meest rechtse daarvan zien we twee mannen de fresco's bewonderen met een fakkel in de hand om ze bij te lichten. Ook op andere plekken zien we kunstenaars en architecten de ruïnes bestuderen. Centraal in het midden maakt een man met tulband opmetingen van een kapiteel. Hij is omringd door fragmentarische oudheden waarvan een deel voor moderne beschouwers nog steeds herkenbaar is. Zo zien we de beelden van de Tiber en de Nijl, de Egyptische leeuwen, nu in de Vaticaanse musea, en de zogenaamde Juno Ludovisi centraal in het midden. Het thema van het schilderij is de vergankelijk-

heid. De imposante brokstukken maken duidelijk dat ze ooit onderdeel waren van grootse architecturale contexten. Nu liggen ze slechts als herinnering en waarschuwing tussen het onkruid. Die boodschap wordt nog een concreet gemaakt door de geschilderde inscriptie op een van de stenen: 'TEMPVS EDAX RERVVM TVQVE INVIDIOSA VETVSTAS O[MN]IA DESTRVITIS'. Dit opschrift is ontleend aan Ovidius' *Metamorfosen* (XV, 234-235) en is vrij te vertalen als 'de gulzige tijd en de afgunstige ouderdom vernietigen alles'.

Natuurlijk was het beeld dat geschetst wordt op dit schilderij niet conform de werkelijkheid. Toch raakt het aan een sentiment dat Rome nog steeds oproept. Ook nu nog verrast de stad met grote ruïnes en eeuwenoude brokstukken die onverwacht opduiken tussen de bebouwing. De expansie van de stad heeft in de laatste anderhalve eeuw veel van de bronnen van Posthumus' fantasiebeeld met een urbane deken bedekt. Toch is de kern van Posthumus' fascinatie en de onze dezelfde; het direct in contact treden met het verleden in de interactie met de fysieke overblijfselen die Rome rijk is. Wie identificeert zich nou niet met de onderzoekende bezoekers die Posthumus' landschap bevolken?

Maarten van Deventer

Vrienden van het
Koninklijk Nederlands
Instituut te Rome

ZATERDAG 22 JUNI 2024 VRIENDENDAG 'NIEUWE STIJL' DE DAG VAN ROME

Het bestuur van de stichting Vrienden van het KNIR nodigt u van harte uit voor de **Vriendendag 2024: de Dag van Rome!**

Op de vorige Vriendendag in Utrecht hebben we besproken dat we graag vaker op zouden willen trekken met andere groepen die zich met het KNIR, Rome en Italië verbonden voelen. Om die reden zijn wij dit jaar druk bezig met de organisatie van de **Dag van Rome**, een samenwerking tussen de Vrienden van het KNIR, de KNIR-Ambassadeurs, de redactie van het tijdschrift *Roma Aeterna* en de Werkgroep Italiëstudies.

Op **zaterdag 22 juni** komen we samen in het **Allard Pierson Museum in Amsterdam**. Deze feestelijke middag zal een viering zijn van het Instituut en de Eeuwige Stad – een Vriendendag Nieuwe Stijl. Op dit moment buigen we ons gezamenlijk over de samenstelling van een afwisselend programma. We zullen u op een later moment nader informeren over de invulling van de dag en de registratie, maar schrijf de datum alvast in uw agenda!

Een aantal vertrouwde onderdelen van de Vriendendag mag op deze Dag van Rome niet ontbreken. Zo is er ruimte voor nieuws van het Instituut, de presentatie van recent onderzoek uit Rome en de uitreiking van de Van Woudenberg Dissertatieprijs. Daarnaast hopen we u ook te kunnen verrassen met nieuwe programmaonderdelen. Uiteraard zal er ook voldoende ruimte zijn om met oude en nieuwe Rome-liefhebbers bij te praten en een glas te heffen.

Zien we u op 22 juni in Amsterdam?

